

בונים מדינה במזרח התיכון

מדריך למורה

כתיבה ופיתוח : אורלי אילני

ניהול צוות היסטוריה : ד"ר קציעה אביאלי-טביביאן

© תשס"ט - 2009. כל הזכויות שמורות למטח – המרכז לטכנולוגיה חינוכית, חברה לתועלת הציבור, קריית משה רואו, קלאוזנר 16, רמת אביב 61394.

בניין הבית הלאומי 1918 – 1945

פרק א - בשלטון המנדט הבריטי

- א. הבהרת המושג מנדט וייחודו בהבדל מן הקולוניאליזם (פיקוח חבר הלאומים, זמניות).
- ב. בירור תוכנו ומשמעותו של כתב המנדט של בריטניה על ארץ ישראל.
- ג. בעזרת סעיפים מרכזיים מכתב המנדט יש להבחין בין ההתחייבות שקיבלה בריטניה לגבי כל תושבי פלשתינה (א"י) - דוגמאות: סעיף 3, סעיף 9, סעיף 14, סעיף 22, סעיף 23 לבין התחייבויותיה לבית הלאומי - דוגמאות: סעיף 4, סעיף 6.
- ד. הצגת דוגמאות לפעולות שביצע השלטון הבריטי בארץ ליישום כתב המנדט:
- הגדרת הישות פלשתינה (א"י) והגדרת פעולותיה.
 - קביעת מטבע, בולים, שטרות – בשלוש השפות הרשמיות.
 - פיתוח תשתיות: מערכת כבישים, מסילות ברזל, נמלים.
 - הקמת מערכת משפט ומוסדותיה, נהלי רישום קרקעות.
 - פיתוח שירותי בריאות וחינוך.

פרק ב - המערכת הפוליטית, הכלכלית והחברתית של היישוב

לסעיף: המוסדות הלאומיים

דיון בנושא: טוענים כי בשנות העשרים והשלושים התנהל היישוב בארץ ישראל כ"מדינה בדרך". על מה מתבססת טענה זו?

- לבירור טענה זו, מומלץ להתחיל בפעילות מטרימה שמבקשת להבהיר מה מאפיין מדינה ויוצרת רקע להתמודדות עם הטענה המוצגת בשאלה:
 - לנהל בכיתה שיחה על מדינה ומוסדותיה. אילו מוסדות קיימים במדינה ומה הם תפקידיהם?
 - רצוי לסיים פעילות זו בהגדרת המושג "מדינה". בהגדרה יש להתייחס למרכיבים היסודיים של כל מדינה, אוכלוסייה, טריטוריה, יחסי שלטון.
- בדיון בנושא יש למפות את המוסדות ולהבחין בין המושגים: מוסדות יישוביים, מוסדות תנועתיים, מוסדות לאומיים.

לסעיף: מפלגות וארגונים וחיי הכלכלה והחברה

דיון בנושא: כיצד עיצבו העליות בשנות העשרים והשלושים את מפת ההתיישבות, חיי הכלכלה, ההתפתחות הפוליטית והחברתית?

- ניתוח התרשים "אוכלוסיית פלשתינה וא"י" ומשמעותו.
- הכרת מפת ההתיישבות באמצעות ניתוח מפות 6, 7.
- הבנת משמעות ההתיישבות והתרחבות הבעלות היהודית על אדמות בשנים 1920 – 1936 בעזרת מפות 8, 9, 10.
- הכרת הגידול באוכלוסייה העירונית בין השנים 1922 – 1931, בעזרת תרשים.
- הכרת המפלגות והגושים הפוליטיים באמצעות תרשימי תוצאות הבחירות לאספת הנבחרים ב- 1920 וב- 1931.
- בחינת ההתחזקות הכלכלית בעזרת תרשימים העוסקים בתצרוכת חשמל, מספר המפעלים ותוצרת תעשייה ומלאכה בא"י בשנים 1929 – 1937.

לסיכום הצגת השאלה: מה היו המאפיינים של החברה שהתגבשה בארץ ישראל בשנות העשרים והשלושים ומה היו מוקדי המחלוקת שהתקיימו בחברה זו?

- נושאי המחלוקת המרכזיים הם: האם תקום בארץ חברה דמוקרטית קפיטליסטית או חברה סוציאליסטית? מיהו חלוץ? למי יימסר ההון הלאומי? מה מקומו של ההון הפרטי בניין הארץ? האם יש להעסיק רק עובדים עבריים ומהו רווח? רווח כלכלי או רווח באדם?
- ניתוח הטבלה רכישת קרקעות בארץ ישראל בשנים 1921 – 1936.

פרק ג - התמודדות היישוב עם בעיית הביטחון

כהקדמה לדיון בנושא בפרק זה יש להציג את משולש הכוחות שהתהווה בארץ ישראל, ובמרכז כמה שאלות:

1. מה היו הציפיות של היהודים מממשלת המנדט? על מה הסתמכו?
 2. מה היו הדרישות של הערבים מממשלת המנדט? על מה הסתמכו?
 3. כיצד ראו הבריטים את תפקידם בארץ ישראל?
 4. מה אפיין את דפוס היחסים בין בריטים-יהודים-ערבים?
- ניתן לסכם בעזרת הטבלה:

היחסים בין יהודים וערבים בשנים 1920-1939

שנה	נושא	עמדת היישוב	עמדת הערבים

5. **לסיכום:** מה היו עמדותיהם של מנהיגים פוליטיים ביישוב בשאלה הערבית?

שאלת מוקד: כיצד השפיעו האירועים בארץ ישראל על התפתחות כוחות המגן של היישוב?

שנות ה-20:

- א. 1920 - ייסוד ההגנה כארגון כלל ארצי וכארגון מחתרתי (יש להבהיר טיעוני המתנגדים להקמתו).
- ב. 1921 – פעילות הגנתית בשכונות וביישובים ולקחיה.
- ג. 1922 – 1928 – השפעת שנות השקט על התארגנות ההגנה.
- ד. 1929 – פעילות ההגנה במאורעות 1929 ולקחיה.

שנות ה-30 :

- א. הקמת המפקדה הארצית העליונה וארגון תאי ההגנה.
- ב. הפילוג והקמת ארגון ב'.
- ג. השתלבות במדיניות ההבלגה בעת המרד הערבי ומניעה.
- ד. היציאה מן הגדר ומשמעותה.
- ה. הבחנה בין הזרוע הלגאלית ובין הזרוע הבלתי לגאלית.
- ו. הקמת האצ"ל ודרכי פעולתו.

דיון מסכם בעזרת השאלות :

1. אילו שינויים חלו בבניית כוחות המגן של היישוב בשנים 1920 – 1939, ומה היו הגורמים לשינויים הללו?
2. כיצד סייעה בריטניה לביטחון היישוב?

פרק ד - היערכות היישוב והתנועה הציונית בימי מלחמת העולם

השנייה

דיון בנושא: מה היו גילויי מדיניות שיתוף הפעולה של היישוב עם הבריטים ומה היו גילויי מדיניות המאבק של היישוב בבריטים? מה היו הגורמים למדיניות זו ומה היו תוצאותיה?

דוגמאות לשיתוף:

צבאי – התנדבות יחידים: חפרים, תותחנים, חיילי תובלה, טייסים, אחיות, נהגות הבריגדה.

מודיעיני – במזרח התיכון: כ"ג יורדי הסירה, שליחות דוד רזיאל, המחלקה הגרמנית, המחלקה הערבית. באירופה: הצנחנים.

כלכלי – פיתוח תעשיית נשק, מזון, בגדים, הקמת תשתיות: מחנות צבא, כבישים, שדות תעופה. שירותים: בתי מלון, מסעדות.

- בנושא השיתוף יש להסב את תשומת לב התלמידים לכך, שהבריטים דחו או קיבלו את העזרה שהיישוב הושיט להם לפי האינטרסים המדיניים ולפי שלבי ההתקדמות במלחמה.

דוגמאות למאבק:

העפלה - פטריה, סטרומה.

התיישבות - רביבים, יד מרדכי, בית הערבה, בית הלל, מנרה.

מאבק מזוין – הכרזת המרד על ידי האצ"ל. פעולות לח"י.

לסיכום: דיון בשאלה: מה היו תוצאות שיתוף הפעולה ומה היו תוצאות המאבק?

בעת הדיון בשאלה כדאי להעלות את הנקודות האלה:

- שיתוף הפעולה גרם להתבססות כוחו הצבאי של היישוב. הן היחידים שהתגייסו לצבא הבריטי והן חיילי הבריגדה התאמנו במסגרת הצבא הבריטי, חלקם אף השתתפו בלחימה. ההכשרה והניסיון שרכשו תרמו לחיזוק כוחו הצבאי של היישוב. לניסיון צבאי זה היה ביטוי כעבור שנים ספורות במלחמת העצמאות ובגיבוש כוחו של צה"ל (למשל, חיל האוויר או התפתחות תעשייה צבאית).
- השיתוף עם הבריטים אף חיזק את התשתית לפעילות מודיעינית. האספקה לכוחות הבריטים ששהו במזרח התיכון תרמה לחיזוק כלכלת היישוב (אספקת מזון, אספקת מדים).
- התבססות ההתיישבות (45 יישובים הוקמו בשנות המלחמה ברחבי הארץ).
- המאבק המזוין ובעיקר הטרור האישי גרמו להסלמה ביחסים בין הבריטים ליהודים ובין הקבוצות השונות ביישוב.

דיון בנושא: מה היו יעדיה המדיניים של התנועה הציונית בתקופת מלחמת העולם השנייה?

יש לציין כי משנת 1897 ועד 1942 נשארה תוכנית באזל מצעה של התנועה הציונית. תוכנית בילטמור החליפה אותה.

- מדוע לדעתכם שינתה התנועה הציונית את יעדיה באמצע המלחמה? מה משמעותו של שינוי זה? (תוכלו להשוות בין תוכנית באזל לתוכנית בילטמור ולערוך דיון במסקנות העולות מן ההשוואה.)

המאבק לעצמאות מדינית – 1945 – 1949

פרק ה - 1945 – 1947 – אל כ"ט בנובמבר

מוצע לדון בנושא: כיצד התמודד היישוב עם מדיניותה של בריטניה בשאלת ארץ ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה ומה הייתה תגובתה של בריטניה למאבקו של היישוב?

בפתח הדיון יש לבחון את המדיניות הבריטית בשאלת ארץ ישראל לאחר מלחמת העולם השנייה ומניעיה.

- כדאי לבחון את האירועים בארץ ישראל בהקשר למאורעות המתרחשים בעולם. יש לציין את האירועים האלה: ראשית המלחמה הקרה והמאבק על אזורי השפעה בין המעצמות, וההתפתחויות הפוליטיות במדינות המזרח התיכון.

בהתייחס להתמודדות היישוב עם מדיניות בריטניה בין אוקטובר 1945 – נובמבר 1947, יש להתייחס להדגשים הבאים:

- מאבק מדיני – העדות בפני הוועדה האנגלו-אמריקנית, חיזוק הקשרים עם הממשל האמריקני.
- עדות בפני ועדת אונסקו"פ, התכנסות ועידת פריז.
- מאבק מזויין – דוגמאות: ליל הגשרים, חבלה בשדות התעופה, פעולות ישירות נגד ממשלת המנדט (מלון המלך דוד, התקפה על תחנות משטרה, פגיעה במשרדי ממשלה, פריצת כלא עכו).
- מאבק צמוד – עלייה (שחרור המעפילים מעתלית, חבלה במתקני הרדאר, ארגון מבצעי העפלה כמו אקסודוס).
- התיישבות – יישובים חדשים כמו: ביריה, נירים, בארי, משמר הנגב, שובל.

אפשר לבחון שאלות כמו: מהי המשמעות של סוגי הפעולות שקיים היישוב? אילו פעולות היו עלולות לסכן את היישוב? אילו פעולות היו עשויות לסייע לביסוסו?

התגובה הבריטית לפעילות היישוב בין אוקטובר 1945 – נובמבר 1947: יש להתייחס להדגשים הבאים:

- בנושא העלייה וההתיישבות – הגברת השיטור סביב חופי ארץ ישראל, הפעלת רדארים לאיתור אוניות, הגליית מעפילים למחנות המעצר בקפריסין, החזרת אקסודוס לנמל המוצא, סיכול ניסיונות להקמת יישובים.

- בנושא ענישה והתגוננות - הטלת עוצר, הקמת אזור בווינגרד, השבת השחורה.

- בנושא המאבק המדיני – הסתייגות מן העמדה האמריקנית בשאלת העקורים, יוזמה להקמת ועדה אנגלו-אמריקנית, הימנעות מביצוע החלטות הוועידה, העברת שאלת ארץ ישראל לדיון באו"ם.

כדאי לדון בשאלות כמו: האם בריטניה יזמה את הפעולות המדיניות? האם בריטניה נגררה לפעולות האלה? האם יש קשר בין מדיניותה של בריטניה לבין מצבה לאחר מלחמת העולם השנייה?

שאלות לסיכום:

1. האם מאבק היישוב בבריטניה (אוקטובר 1945 – נובמבר 1947) השיג את מטרותיו? נמקו.

2. התמודדות היישוב עם בריטניה העלתה מחלוקת בשאלת מאפייני פעילותן של תנועות לאומיות במאבקן לעצמאות. מהי המחלוקת? אילו פעולות שיקפו אותה? מה דעתכם על מחלוקת זו?

החלטת כ"ט בנובמבר:

מומלץ לפתוח בהצגת הפעילות הציונית באו"ם לקראת ההחלטה, לנתח את מהות ההחלטה ולהיעזר במפה. יש לציין כי החלטת כ"ט בנובמבר מקורה בהחלטת מוסד בינלאומי.

דיון על השאלה: מה היה התהליך שהוביל להשגת ההחלטה ומה היו תוצאותיה המיידיות?

- בדיון בשאלה זו יש להבחין בין:

התהליך הממושך של התפתחות היישוב בתקופת המנדט הבריטי - הן מבחינת המוסדות הלאומיים ודפוסי פעילותם, הן מבחינת התפתחות ההתיישבות והתפתחות חיי הכלכלה, והן מבחינת עיצוב כוחות המגן. היעזרו ביחידה 1 פרקים א – ד.

נסיבות השעה – סיום מלחמת העולם השנייה, החשיפה לממדי השואה, השפעת המלחמה על בריטניה והצורך לשקם את החברה ואת הכלכלה, המלחמה הקרה – מפגש נדיר של אינטרסים שייצגו שתי המעצמות.

- יש לציין את התוצאה המיידית של ההחלטה – פרוץ מלחמת העצמאות, 30 בנובמבר 1947.

פרק ו – מלחמת העצמאות – מלחמה בין היישוב היהודי לאוכלוסייה הערבית (שלב א: 30 בנובמבר 1947 – 14 במאי 1948)

פרק ז – מלחמת העצמאות – מלחמה בין מדינות (15 במאי 1948 – 10 במרס 1949) והסכמי שביתת הנשק

מלחמת העצמאות על שני שלביה המרכזיים מוצגת בפרקים ו - ז. המדריך יעסוק בשני פרקים אלה.

בפתיחת הנושא - יש להציג את הכוחות הלוחמים של היהודים ושל הערבים במהלך שני שלבי המלחמה (פרק ו).

נושא 1: מה היו שני השלבים המרכזיים של מלחמת העצמאות ומה היו הקשיים וההישגים בכל אחד מהם?

איסוף מידע - משני הפרקים. מומלץ להיעזר בתרשים מלחמת העצמאות שבספר.

- ניתן לרכז את מאפייני שני השלבים בטבלה. לדוגמה:

הנושא	מהחלטת החלוקה עד הכרזת העצמאות (14.5.48-30.11.47)	מהקמת המדינה ועד הסכמי הנשק (10.3.49-15.5.48)
הכוחות הלוחמים של היהודים	לוחמי "הגנה", אצ"ל, לח"י	חיילי צה"ל, הצטרפות גח"ל ומח"ל
אופי השירות	שירות התנדבותי	שירות חובה למתגייסים לצה"ל
הכוחות הלוחמים של הערבים	ערביי ארץ ישראל, מתנדבי "צבא ההצלה"	צבאות מדינות ערב וערביי א"י
מאפייני המלחמה	מלחמה בין אזרחים, מלחמה בלתי סדירה; טרור בדרכים, בשכונות גבול, בערים וביישובים מבודדים	מלחמה בין מדינות, פלישת צבאות, פינוי יישובים, ירושלים במצור, מבצעי הכרעה
אירועים צבאיים מרכזיים	תוכנית ד, "מבצע נחשון"	דרך בורמה, קרבות "עשרת הימים", מבצע דני, מבצעי הכרעה
מהלכים מדיניים	הכרזת המדינה והקמת מוסדות פוליטיים: מועצת העם ומינהלת העם	הפוגה ראשונה ושנייה, הסכמי שביתת הנשק
מעורבות האו"ם	דיונים באו"ם בשאלת ביצוע תוכנית החלוקה	הפוגה ראשונה ושנייה, תוכנית ברנדוט, הסכמי שביתת הנשק

	פעילות להקפאת תוכנית החלוקה, הצעת משטר נאמנות, הכרה במדינת ישראל	מדיניות ארצות הברית
סיוע בעקיפין בנשק : עסקת הנשק עם צ'כוסלובקיה	תמיכה בביצוע תוכנית החלוקה, התנגדות למהלכי ארה"ב, הכרה במדינת ישראל	מדיניות ברית המועצות
מצור ורעב בירושלים, פינוי יישובים	אובדן בפעולות טרור בדרכים, קשיי ניידות בדרכים : שיירות, פינוי שכונות גבול	אוכלוסייה אזרחית יהודית
בריחה וגירוש	בריחת בני המשפחות האמידות, עזיבת ערבים מן הכפרים והערים	אוכלוסייה אזרחית ערבית

פעילות סיכום :

1. מה היו תוצאותיה של מלחמת העצמאות?

- מומלץ לחלק את התוצאות להיבטים.
- בעת הדיון יש לערוך השוואה בין גבולות תוכנית החלוקה של כ"ט בנובמבר (ראו מפה) לבין גבולות הקו הירוק (ראו מפה), אילו מסקנות אפשר להסיק מן ההשוואה?

2. מקובל לחלק את אירועי מלחמת העצמאות בצורה מפורטת יותר. ציינו מה מאפיין כל אחת מהתקופות :

- א. 30 בנובמבר 1947 – 15 באפריל 1948.
- ב. 15 באפריל 1948 – 14 במאי 1948.
- ג. 15 במאי 1948 – 10 ביוני 1948.
- ד. 11 ביוני 1948 – 9 ביולי 1948.
- ה. 9 ביולי 1948 – 19 ביולי 1948.
- ו. 19 ביולי 1948 – פברואר 1949.
- ז. מרס 1949 – יולי 1949.

- פעילות זו מאפשרת חזרה על אירועי המלחמה מנקודת מבט נוספת.
- ניתן לבקש מהתלמידים להציע חלוקה אחרת לאירועי המלחמה ולנמק את הצעתם.
- רצוי לבחון את המהלכים המדיניים והמהלכים הצבאיים של מלחמת העצמאות ואת זיקת הגומלין ביניהם. יש להיעזר בתרשים בפרק.

3. מהי משמעות הכינויים שהוענקו למלחמה – מלחמת העצמאות, מלחמת תש"ח, מלחמת השחרור, מלחמת הקוממיות, אל נכבה?

- יש לציין כי הכינויים השונים של המלחמה מעידים על כתיבת הסיפור ההיסטורי מנקודות מבט שונות.

סיכום בעזרת השאלה: כיצד עשויות תוצאות המלחמה להשפיע על עיצובה של מדינת ישראל?

נושא 2: הגדירו את הדילמה שניצבה לפני הנהגת המדינה בשאלת ההכרזה על הקמת המדינה. מה היו העמדות השונות בדילמה זו?

- בעת הדיון יש להציג את מצב המלחמה וסיום המנדט בצד ההיבט הפוליטי הבינלאומי, ואחר כך את החששות וההתלבטויות של הנהגת היישוב בשאלת הסיכויים והסיכונים הקשורים בהכרזה של הקמת המדינה ב-14 במאי 1948.
- היעזרו בתעודות בפרק ו'.
- דונו בוויכוח על נוסח מגילת העצמאות, הפשרה שהושגה וברעיונות המרכזיים של מגילת העצמאות. דיון במשמעויות הנובעות מכך שבעת ההכרזה לא נקבעו הגבולות.
- כדאי לציין: התוצאות המיידיות של ההכרזה – פלישת מדינות ערב למדינת ישראל ב-15 במאי 1948.

נושא 3: החלטת כ"ט בנובמבר, ההכרזה על הקמת המדינה, הקמת צה"ל נחשבים אירועי מפנה. מדוע?

- יש להבחין במקורם של שלושת האירועים: החלטת כ"ט בנובמבר מקורה בהחלטת מוסד בינלאומי.
- הכרזת המדינה – מקורה בהחלטת מנהיגות היישוב, מנהלת העם.
- הקמת צה"ל – החלטת הממשלה הזמנית, החלטת כ"ט בנובמבר סללה את הדרך להקמת המדינה.
- האירועים מאירים את דמותו של בן גוריון כמנהיג ולפיכך מזמנים דיון בשאלות של מנהיגות במצבי הכרעה.

- לגבי החלטת כ"ט בנובמבר ראו פרק ה. לגבי ההכרזה על הקמת המדינה ראו נושא 2.

לגבי הקמת צה"ל רצוי לדון בשאלות:

- מדוע היה חשוב להקים את צה"ל במהלך קרבות המלחמה?
מה הייתה משמעות צעד זה? מה המשמעות של עיקרון הממלכתיות?
- התוצאה המיידית של הקמת צה"ל – פירוק המחותרות ופרשת אלטלנה. אילו דילמות העלתה פרשת אלטלנה?

נושא 4: אירועים ותהליכים הקשורים בהתפתחות המפעל הציוני, בעם היהודי ובמערכת היחסים הבינלאומיים – הובילו להקמת מדינת ישראל.

מה הם אותם אירועים ותהליכים ובמה הם תרמו להקמת מדינת ישראל?

- הנושא מטפל בתהליכים ארוכי טווח המוצגים בפרק א של ספר זה ובספר לאומיות במבחן. לכן, כדאי לבקש מהתלמידים לערוך פעולה מקדימה בבית. יש לכוון את התלמידים לעיין בפרקי הספר, בצירי הזמן השונים ולהיעזר במפתח השמות.

בדיון בכיתה מומלץ להציג את הנושאים הבאים:

א. גורמים הקשורים למפעל הציוני - פעולות שיצרו תשתיות להיווצרות מערכת חיים דמוקרטית, להתפתחות הכלכלה, ולהתבססות כוחות הביטחון.

1. גידול האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל מ-56 אלף נפש בתום מלחמת העולם הראשונה ועד ל-600 אלף עם הכרזת המדינה.
2. רכישת אדמות והקמת יישובים - ראו מפות בפרקים א – ה.
3. תמורות כלכליות – צמיחת המשק בעזרת השקעות ההון הפרטי וההון הלאומי; התפתחות החקלאות והתעשייה, פתיחת הנמל. היעזרו בנושא 2, יחידה 3, פרק א במדריך זה.
4. התחזקותם של כוחות המגן – הפיכת ה"הגנה" להגנה ארצית והקמת יחידות; שיתוף פעולה עם הבריטים בעת המרד הערבי – הנוטרים, משטרת היישובים העבריים, פלוגות הלילה המיוחדות: התגייסות כיחידים לצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה – חיל האוויר, התותחנים; הקמת הבריגדה.
5. ההתארגנות המדינית של היישוב – הקמת מוסדות כנסת ישראל; קיום בחירות, צמיחת הנהגה.

ב. גורמים הקשורים לעם היהודי - אירועים אלה יצרו צורך למצוא פתרון מדיני לבעיית העם היהודי.

1. השואה – חשיפת הידיעות על רצח העם היהודי על ידי גרמניה הנאצית גרם לזעזוע.
2. בעיית העקורים – מצבם של פליטי השואה במחנות העקורים, קריאת הנשיא טרומן להעלאה מיידית של מאה אלף עקורים, סיור הוועדה האנגלו-אמריקנית במחנות העקורים, סיור חברי ועדת אונסקו"פ במחנות העקורים.
3. ההעפלה – המשך המאבק להעפלה ששיאו היה בפרשת האונייה "אקסודוס".

ג. גורמים הקשורים למערכת היחסים הבינלאומיים.

1. מעורבות ארה"ב בפתרון בעיית העקורים – תוכנית המאה אלף, ועדה אנגלו-אמריקנית.
2. התחרות המדינית בין ארה"ב ובריה"מ בעת המלחמה הקרה.
3. החלטת בריטניה למסור את שאלת ארץ ישראל לדיון באו"ם.
4. תמיכת ארה"ב ובריה"מ בהקמת מדינת ישראל – כתוצאה מאינטרסים מנוגדים.

המצב הבינלאומי לאחר מלחמת העולם השנייה, התגברות המתח בין המעצמות בראשית המלחמה הקרה, האינטרסים של המעצמות במזרח התיכון וחולשת בריטניה – כל אלה יצרו מצב פוליטי חדש במערכת הבינלאומית והובילו לתמיכת שתי המעצמות היריבות בהקמת מדינת ישראל – מפגש נדיר של אינטרסים פוליטיים.

מדינת ישראל במזרח התיכון

פרק ח - המזרח התיכון בצל הדקולוניזציה והמלחמה הקרה

הסעיף: עמים וארצות בתהליך דקולוניזציה ועצמאות

כפעילות מטרימה מוצע להבהיר המושגים: קולוניאליזם, מושבות, היחס בין המושבות למעצמות, ועל ידי קריאת מפה להפיק מידע כמו: מי היו המדינות שקיבלו עצמאות? מתי? מי הייתה המעצמה הקולוניאלית ששלטה עליהן?

1. מניעי הקולוניאליזם:

- ערכו טבלה שבה מופיעים המניעים לקולוניאליזם. הסבירו כל מניע ותארו כיצד בא לידי ביטוי בפועל.

המניעים	ההסבר	הביטוי בפועל
מניע פוליטי-לאומי		
מניע כלכלי		

2. הגורמים לדקולוניזציה:

- מה היו הגורמים לתהליך הדקולוניזציה? הבחינו בין גורמים פנימיים לגורמים בינלאומיים.
- הסבירו כיצד השפיע כל אחד מן הגורמים על התהליך. למשל: עליית רמת ההשכלה יצרה חשיפה לרעיונות ההגדרה העצמית הלאומית והביאה להתארגנות מפלגות פוליטיות.
- מיינו הגורמים לפי היבטים: פוליטיים, חברתיים, תרבותיים וכלכליים.

ניתן לערוך את המידע גם בצורת טבלה:

גורמים לדקולוניזציה הקשורים במושבות	גורמים לדקולוניזציה הקשורים במעצמות

3. המאבק של אלג'יריה לעצמאות :

מוצע להעלות שאלות העוסקות במהלך האירועים :

- מדוע היה המאבק של אלג'יריה לעצמאות קשה במיוחד?
- מה היו נקודות המפנה במאבק של אלג'יריה לעצמאות?
- אילו שיטות מאבק נקטה "החזית לשחרור לאומי" - (פ.ל.ג.)?
- מה הייתה עמדתו של דה גול ומה היו הקשיים שעמדו בדרכו?
- אילו גורמים סייעו לדה-גול בהחלטתה להעניק עצמאות לאלג'יריה?

בכיתה ניתן להביא טיעונים בעד ונגד מתן עצמאות לאלג'יריה.

קבוצה אחת יכולה לייצג את הצרפתים תושבי אלג'יריה, קבוצה אחרת את האלג'יראים, וקבוצה שלישית את אזרחי צרפת.

4. דרכי המאבק לעצמאות :

מה היו הדרכים השונות של מדינות לקבלת העצמאות? האם המאבק היה אליס או מתון? האם העצמאות התקבלה מתוך הסכמה?

ניתן לדון עם התלמידים במאבקים לעצמאות המתרחשים כיום במדינות שונות בעולם : למשל חבל הבסקים בספרד או הפלסטינים בישראל. במה מאבקים אלה דומים או שונים מהמאבק לעצמאות של המושבות או של המדינות במזרח התיכון?

הסעיף : המלחמה הקרה משפיעה על המזרח התיכון

כפעילות מטרימה מוצע להבהיר המושגים : מלחמה קרה, מאבק בינגושי, המזרח התיכון. תוכלו להיעזר בפרק ו.

נושאים לדיון:

- כיצד השפיעה המלחמה הקרה על המזרח התיכון?
- כיצד השפיעה המלחמה הקרה על הקמת מדינת ישראל? היעזרו בפרק ו.

1. המלחמה הקרה במזרח התיכון :

כדי להבין מדוע המזרח התיכון הוא חלק מהמלחמה הקרה יש מקום להבהיר את חשיבותו.

התלמידים ירכזו בטבלה את ההסברים השונים לחשיבותו של המזרח התיכון :

החשיבות	ההסבר
חשיבות גיאופוליטית	
חשיבות כלכלית	
חשיבות פוליטית	

ניתן לבקש מהתלמידים להסביר מדוע "ארצות הברית אינה יכולה עוד להסתפק במושב האחורי בענייני המזרח התיכון" ולהביא דוגמאות למעורבותה.

דוגמאות לגילויי המלחמה הקרה במזרח התיכון (היעזרו גם בפרק ט) :
ניתן להציג באמצעות כמה נושאים :

- א. מעמד טורקיה במזרח התיכון - להציג שאלות כמו : מה חשיבותה הגיאופוליטית של טורקיה? מה היו האמצעים שבהם נקטה ברה"מ כדי לקרב אליה את טורקיה? מה היו האמצעים שבהם נקטה ארה"ב כדי לקרב אליה את טורקיה?
- יש לציין שתושבי טורקיה מבחינת מוצאם האתני אינם ערבים אך הם מוסלמים באמונתם.
- ב. ברית בגדאד - מי היו החברות בברית בגדאד? מדוע ניתן לראות בברית בגדאד אחד מגילויי המלחמה הקרה?
- ג. ועידת בנדונג - מה היו ההחלטות שהתקבלו בוועידת בנדונג? מדוע ניתן לראות בוועידת בנדונג אחד מגילויי המלחמה הקרה?
- ד. מעמד איראן במזרח התיכון - מה חשיבותה הגיאופוליטית של איראן? מה היו האמצעים שבהם נקטה ברית המועצות כדי לקרב אליה את איראן? מה היו האמצעים שבהם נקטה ארה"ב כדי לקרב אליה את איראן?
- יש לציין שאיראן אינה מן המדינות המרכיבות את ליבת המזרח התיכון וכי מבחינת המוצא האתני תושביה אינם ערבים אך איראן היא מדינה מוסלמית.
- ה. מצרים - מדוע מהווה עסקת הנשק המצרית-צ'כית אחד מגילויי המלחמה הקרה? מדוע ראו מדינות ערב בחיוב את העסקה? כיצד ניתן להסביר את אהדתן לברה"מ? מה היו הגורמים שהרחיקו את מצרים מהמערב וקירבוה לברית המועצות?

2. המלחמה הקרה והקמת מדינת ישראל:

נושאים לדיון:

- מה הקשר בין הנסיגה בעמדה האמריקנית לבין המלחמה הקרה?
- מדוע ראו מדינות ערב את הקמת מדינת ישראל כביטוי לאימפריאליזם המערבי?
- כיצד השפיעה הקמת מדינת ישראל על האירועים הפנימיים במדינת ערב?

הסעיף: הקהילות היהודיות בארצות האסלאם מתפרקות

פעילות לליקוט מידע אודות האירועים:

- ערכו רשימה של ההשפעות שהיו להקמת המדינה על הקהילות היהודיות בארצות ערב.
- מאילו ממדינות המזרח התיכון עלו בעשור הראשון יהודים למדינת ישראל?
- מה גרם להחלטה להעלות את יהודי מרוקו באמצע שנות ה-50?
- מה היו הסוגים השונים של מחנות המעבר לעולים?
- מה היו הסכנות הכרוכות בעליה מארצות האסלאם? הביאו דוגמאות.

פרק ט - מדינות בעולם הערבי בשנות ה- 50 וה- 60

מוצע לחזור ולהציג את מפת המזרח התיכון ואת הגדרת המושג.

הסעיף: מגמות מנוגדות בעולם הערבי

דיון בנושא:

1. הגורמים המאחדים והמפלגים בעולם הערבי:

רשמו בטבלה את הגורמים שהשפיעו על אחדות העולם הערבי והסבירו מה הייתה ההשפעה:

השפעה	הגורם המאחד
	דת האסלאם
	מנהיגות כריזמטית
	הקמת מדינת ישראל
	הליגה הערבית

הגורמים המפלגים:

רשמו בטבלה את הגורמים שפילגו את העולם הערבי והסבירו כיצד השפיעו על הפילוג:

השפעה	הגורם
	זרמים דתיים ועדות
	סוג המשטר
	המלחמה הקרה
	מאבק על ההגמוניה בעולם הערבי

מה היו גילויי האחדות ומה היו גילויי הפירוד בעולם הערבי?

כיצד השפיעה המלחמה הקרה על מגמות הפירוד בעולם הערבי? היעזרו בפרק ח' והוסיפו מרכיבים כמו: ברית בגדאד (1955), ועידת בנדונג (1955), עסקת הנשק בין צ'כוסלובקיה למצרים (1955), מעורבות ברית המועצות בבניית סכר אסואן, מבצע מוסקטיר (1956), מעורבות בריטניה וארצות הברית בירדן ובלבנון (1958).

מוצע לדון בכיתה גם בשאלות הבאות:

- מדוע המנהיגים והמפלגות שנשאו את דגל האחדות היו גם גורם מפריד?
- כיצד השפיע העימות עם ישראל על מערכת היחסים הבין-ערבית?
- האם גם בימינו ניתן לראות מגמות של אחדות ומגמות של פירוד בעולם הערבי? הדגימו והסבירו.
- באיזו מידה מדינת ישראל כיום היא גורם מלכד של העולם הערבי או גורם מפריד?

הסעיף: ציוני דרך בתהליך העצמאות של מצרים

תהליך העצמאות של מצרים החל ב- 1922, ורצוי להציג נקודות מפתח בתהליך זה. היעזרו בשאלות:

- מה היה מעמדה של בריטניה במצרים?
- מה גרם לגילויי התסיסה נגד השלטון הבריטי במצרים?
- מה היה תוכנה של העצמאות שהעניקה בריטניה למצרים ב- 1922?
- מה היו סמכויותיו של המלך פואד?
- באילו תחומים באה לידי ביטוי המעורבות הבריטית במצרים לאחר 1922?
- מה היה תוכנו של חוזה ידידות בין בריטניה למצרים מ-1936?

הסעיף: מצרים בהנהגת נאצר

1. לליקוט מידע ולהבנת השינוי שחל במשטר במצרים יש לדון במהפכת הקצינים:
- מה היו הגורמים למהפכת הקצינים?
 - מה היו מטרותיהם של הקצינים?
 - מה היו הפעולות שנקטו הקצינים?
 - מדוע קיבלה ישראל בברכה את מהפכת הקצינים?

2. שלטונו של גמאל עבד אל-נאצר :

- מה היו הפעולות שנקט נאצר עם עלייתו לשלטון כדי לבסס את שלטונו וכיצד הן משקפות את תפישת עולמו? כיצד הן מבטאות את תפיסת העולם של הקצינים החופשיים?
- באילו תחומים ערך נאצר רפורמות במצרים? מה הייתה מטרת הרפורמה בכל אחד מהתחומים ומה הייתה מידת ההצלחה של הרפורמה?

3. נאצר והמלחמה הקרה :

- מאיזו בחינה מהווה הקמת סכר אסואן אחד מגילויי המלחמה הקרה?
- מה הייתה עמדתו של נאצר כלפי המלחמה הקרה וכיצד באה לידי ביטוי?
- מה היו הגורמים שהביאו להתקרבות בין מצרים לברית"מ ומה היו גילוייה של התקרבות זו?

4. מצרים כמנהיגת העולם הערבי :

- מה היו הגורמים שהפכו את מצרים למנהיגת העולם הערבי?
- מה היו הגורמים להערצתו של נאצר על ידי המוני העם המצרי?

ניתן לעסוק בנושא זה גם בעזרת **שאלת המוקד** : נשיא מצרים, גמאל עבד אל נאצר, נחשב למנהיג מצרים ומנהיג העולם הערבי. מדוע?

מומלץ להתחיל ב**דיון** בהפיכת הקצינים במצרים וביעדיה (כנ"ל). ולהוסיף את משמעותה של הפיכת הקצינים :

- שינוי האליטות – קציני צבא במקום נכבדים עירוניים ובעלי האדמות.
- שינוי משטר – ממלוכה לרפובליקה.
- פיקוח על המשטר – קביעת חוקה.
- רפורמות חברתיות – בנושאי כלכלה, חינוך ותרבות.
- תיקונים סוציאליים.

בחינת מדיניות הפנים של נאצר והערכת הישגיה :

יש לציין שנאצר הצליח לבצע את הרפורמות בעזרת סמכויות רחבות, באמצעות שליטה בעזרת הצבא והמשטרה ובעזרת דיכוי כל פעילות אופוזיציונית. בהצגת מדיניות החוץ של נאצר והערכת

הישגיה יש להיעזר בתעודה "תורת שלושת המעגלים של גמאל עבד אל נאצר".
התעודה מעידה על האידיאולוגיה אשר הניעה את פעילותו ותרמה לכך שהוא נחשב למנהיג מצרים ומנהיג העולם הערבי.

סיכום בעזרת השאלה: לאילו הישגים הוביל נאצר את מצרים במדיניותו ואילו קשיים עוררה מדיניותו?

- בדיון במנהיגותו של נאצר יש לציין את הכריזמה שלו ואת ההערצה הרבה שרחש לו העם. היעזרו בתעודות המציגות את המושג נאצריזם ואת גילויי הערצה אליו.

הסעיף: ירדן - הממלכה ההאשמית

איסוף מידע באמצעות השאלות:

- במה באה לידי ביטוי המעורבות הבריטית בירדן לאחר 1946?
- כיצד השפיעה מלחמת העצמאות על אוכלוסייתה של ירדן?
- מה היה מעמדם של הפלסטינים בירדן?
- מה גרם לרצח המלך עבדאללה?
- מה הייתה עמדתו של חוסיין כלפי מדינות המערב?
- מה היו גילויי המעורבות האמריקנית בירדן?
- מה היו הגורמים לתהליך העיור שעבר על ירדן?
- כיצד השפיעה מלחמת ששת הימים על ירדן?
- מה גרם למתיחות בין ירדן לבין הארגונים הפלסטינים?

נושאים לדיון:

1. יחסי ירדן והפלסטינים:

ציינו את נקודות המפנה ביחסי ירדן והפלסטינים. מה לדעתכם מאפיין את יחסה של ירדן לפלסטינים?

פרק י - 1949 - 1973: ישראל בצל המלחמות

הפרק דן בסכסוך הישראלי-ערבי החל ב-1949 – 1973, ועיקרו מתמקד בתהליכים שהובילו לקראת מלחמות: 1956, 1967, 1973.

מוצע **לדון בנושא**: הסכסוך הישראלי-ערבי מאז הקמת המדינה ועד שנות השבעים הלך והעמיק. מה היו הגורמים והתוצאות של שלוש המלחמות בתקופה זו?

א. עריכת טבלת השוואה בין מבצע קדש, למלחמת ששת הימים ולמלחמת יום הכיפורים. לדוגמה:

מלחמת יום הכיפורים, 1973	מלחמת ששת הימים, 1967	מבצע קדש, 1956	המאפיין
			הגורמים למלחמה
			הכוחות הלוחמים
			האירועים המרכזיים
			התוצאות המיידיות לישראל
			התוצאות המיידיות למדינות ערב
			התוצאות ארוכות הטווח לישראל
			התוצאות ארוכות הטווח למדינות ערב

ב. מה המסקנות העולות מן ההשוואה?

ג. כיצד באו לידי ביטוי האינטרסים של המעצמות במזרח התיכון בכל אחת מן המלחמות? לבחינת התוצאות ארוכות הטווח למדינת ישראל ולמדינות ערב – מומלץ להיעזר בפרק יא.

- כהשלמה למידע שבספר, צפייה בקטעים של סרטי תעודה בנושאים שונים, כגון סדרת הטלוויזיה "תקומה" ו/או קטעים מן הסדרה "מוחות".
- נוסף על המידע שהתלמידים עשויים לקבל מהסרטים, דיון בכיתה בשאלות כגון: כיצד מוצגים הצדדים בסרט? האם הסרט התייעודי הוא אובייקטיבי או מגויס? מהי עמדת יוצר הסרט כלפי הנושא?

מוצע גם **לדון בשאלה**: האם המלחמות בין ישראל לשכנותיה היו "מלחמות ברירה" או "מלחמות אין ברירה"?

היעזרו בקטע בפרק של יצחק גלנור (מן המחקר).

פרק יא - ישראל ומדינות ערב – ועידות והסכמי שלום

הנושאים המופיעים בפרק הם נושאים טעונים מבחינה פוליטית ועלולים לעורר ויכוח סוער בכיתה. רצוי להבהיר עניין זה לתלמיד ולהתייחס למושג פרספקטיבה היסטורית. רצוי שהמורה יקפיד על האופי ההיסטורי של השיעור ועל הצגה מאוזנת של העמדות.

הסעיף: ראשיתו של תהליך מדיני בשנות ה-70

שאלה מנחה: מה היו העמדות ומה היו התמורות שחלו בעמדות הצד הישראלי והצד המצרי בשנות ה-70?

איסוף מידע בעזרת השאלות:

- מה הייתה עמדת הצד הישראלי ומה הייתה עמדת הצד הערבי עד שנות ה-70?
- אילו שינויים התרחשו בעמדה הישראלית בעקבות מלחמת יום כיפור?
- אילו שינויים התרחשו בעמדה המצרית בעקבות מלחמת יום כיפור?
- מה היה תוכנם של הסכמי הביניים?
- מדוע לא הפכו ההסכמים בסיס להמשך המו"מ?
- מה היו הנסיבות שאפשרו את ביקור סאדאת בישראל?
- מה היו ההבנות וההכנות שקדמו לביקור סאדאת?
- מה היה תוכנו של הסכם השלום בין ישראל למצרים?
- מה היו הדעות בעד ונגד הסכם השלום בין ישראל למצרים?

נושאים לדיון:

1. מלחמת יום כיפור והסכמי הביניים:

- מדוע מלחמת יום כיפור יצרה הזדמנות למשא ומתן?
- איזה מהגורמים שמוזכרים בפרק נראה בעיני התלמיד המרכזי ביותר?
- מה משמעות המושג הסכמי ביניים?

כדאי להתייחס בדיון גם להשפעות המוראליות שהיו למלחמה על הצד הערבי ועל הצד הישראלי. היעזרו בפרק י.

2. ביקור סאדאת :

- מה הייתה משמעות הביקור של סאדאת?
- כיצד ראה סאדאת עצמו צעד זה?
- מה הייתה משמעות הביקור לדעת מנחם בגין?

כדאי להתייחס בדיון לתוכן הנאומים של שני האישים : כיצד הם רואים את השלום בין שתי המדינות?

3. הסכם השלום בין ישראל למצרים :

בהתחשב בעובדה שעברו כ- 30 שנה מאז נחתם, ניתן לנתח את ההסכם במבט רטרוספקטיבי : אילו מסעיפי ההסכם קוימו, ויישומם של אילו סעיפים נתקל בקשיים?

להרחבה

היעזרו באתר תולדות :

1. חתימת חוזה השלום עם מצרים

<http://lib.toldot.cet.ac.il/pages/item.asp?item=6863>

2. מדור סרטונים באתר תולדות :

<http://toldot.cet.ac.il/cinema.aspx>

הסרטון : מבעד לעיניהם - על ביקורו של סאדאת בישראל
על ביקורו של אנואר סאדאת, נשיא מצרים, בישראל, ב- 19/11/77.

משך הסרטון : 4:03 דקות

מתוך : אתר youtube

ניתן להפנות את התלמידים לעיון בקטעי עיתונות מקוונים שנכתבו סביב ביקור סאדאת ולבחון את האווירה שהייתה באותם ימים. לדוגמא כותרות כמו : "יונת השלום מרחפת בשמי ירושלים", "שלושים שנות איבה נמחקו בשלושים שעות".

היעזרו במקורות הבאים :

ביקור סאדאת : הצעד שהוביל לשלום בין ישראל למצרים

מאת יואב שטרן

<http://www.haaretz.co.il/hasite/pages/ShArtPE.jhtml?itemNo=922172&contrassID=2&subContrassID=21&sbSubContrassID=0>

הסעיף : ישראל ומדינות ערב מתכנסות במדריד

שאלה מנחה : מה היו היוזמות ומה היו הקשיים בתהליך המדיני בשנות ה-80 וה-90?

1. שנות ה-80 - קיפאון מדיני :

כל אחד מהאירועים שהתרחשו בשנות ה-80 ראוי לדיון נפרד, אבל בפרק זה על המורה למקד את הדיון בהקשרם המדיני. בכל אירוע יש להסביר כיצד הוא השפיע על הקיפאון המדיני. ניתן לדון עם התלמידים בשאלה איזה מהאירועים הוא לדעתם המרכזי ביותר בהקשר זה.

2. שנות ה-90 – חידוש התהליך המדיני :

- איזו מבין ההתפתחויות שהביאו לכינוס ועידת מדריד נראית בעיני התלמידים המרכזית ביותר?
- אילו פשרות נדרשו מכל אחד מהצדדים שהוזמנו לוועידה?
- האם לדעת התלמידים היה לוועידה סיכוי להצליח?

הסעיף : אוסלו – ממוגעים סודיים להסכמים רשמיים

שאלה מנחה : מה ההבדל בין הסכמי אוסלו להסכם עם ירדן?

לדיון:

1. הסכמי אוסלו:

- מה ניתן ללמוד מכך שהמגעים עם הפלסטינים החלו באופן לא רשמי?
- מה היו נימוקי התומכים בהסכם ומה היו נימוקי המתנגדים לו?

2. הסכם ישראל ירדן:

כדאי לדון עם התלמידים בייחודיות של ההסכם, בסיבות לכך שלא עורר התנגדות ובמשמעותו. ירדן היא המדינה ששלטה עד מלחמת ששת הימים בשטחי יהודה ושומרון, ובהסכם היא למעשה מוותרת על השליטה. מבחינת הפלסטינים התושבים - ההסכם לא מתייחס אליהם ואל ציפיותיהם למדינה עצמאית.

3. התהליך המדיני בימי בנימין נתניהו:

בנושא זה חשוב להתייחס למחויבות שיש לממשלות ישראל להחלטות של ממשלות קודמות גם כשהן עומדות בסתירה לתפיסת העולם של הממשלה המכהנת.

לסיכום הפרק:

ניתן לסכם את תוכן הפרק על פי הטבלה הבאה:

השנים	היוזמה	הקשיים	תוכן ההסכם	התגובות בישראל	התגובות בעולם הערבי

מדינת ישראל – ריבונות וצמיחה

פרק יב – בניית החברה בשני העשורים הראשונים

נושא 1: המעבר מיישוב למדינה יצר צורך לקבוע דפוסים ומוסדות ממלכתיים ולהתמודד עם בעיות מרכזיות שפתרון קבע את דפוסי השלטון לעתיד לבוא.

אילו דפוסים ממלכתיים נקבעו ואילו בעיות התעוררו כתוצאה מכך?

באילו תחומים לא נקבעו דפוסים ממלכתיים עד ימינו? שערו מדוע.

- רצוי לפתוח בהגדרת המושג ממלכתיות. גילויי הממלכתיות - דוגמאות:

א. הקמת המוסדות הממלכתיים

- הקמת רשות מחוקקת – כנסת הנבחרת בבחירות דמוקרטיות.
- הקמת רשות מבצעת – ממשלה.
- קביעת עיר הבירה – ירושלים.
- בחירת נשיא המדינה.
- רצוי להתייחס למשמעות הסמלים: דגל, סמל המדינה, והפרובלמטיקה הקשורה לקביעת ירושלים כבירה.

ב. הקמת מוסדות ממלכתיים תוך כדי פירוק המסגרות הקיימות

בתחום הביטחון:

- המעבר ממסגרת היישוב – שבו קבלת המרות של מוסדותיו הייתה וולונטרית – למדינה ריבונית, חייב פירוק מסגרות סקטוריאליות ופוליטיות.
- הנהגת המדינה עמדה על העיקרון שלמדינה יהיה רק צבא אחד, צבא הנתון למרותו של פיקוד ממלכתי מרכזי הרואה לנגד עיניו את טובת המדינה וכל אזרחיה. החלת עיקרון זה הייתה כרוכה בפירוקן של מסגרות צבאיות פוליטיות – הפלמ"ח, אצ"ל ולח"י – וגברו עימה ויכוחים קשים והתנגדויות מרות (פרשת אלטלנה).

בתחום החינוך:

- מוסדות החינוך של היישוב – זרם העובדים, הזרם הכללי והמזרחי – בוטלו, ונחקק חוק חינוך ממלכתי.
- במסגרת חוק זה קמו מוסדות חינוך של הזרם הממלכתי והממלכתי-דתי, לצד החינוך הממלכתי הכירה המדינה גם במערכת חינוך נפרדת שהקימו החרדים – החינוך העצמאי.

ג. הימנעות מקביעת דפוסים :
דחייה של קביעת חוקה למדינה :

- הדיון בשאלת החוקה עורר ויכוחים רבים וכפשרה הוחלט לדחות את קביעת החוקה ולהסתפק בחקיקת חוקי יסוד שהיוו אחר כך את התשתית לחוקת המדינה.

דיון מסכם:

1. מה היו ההישגים של הפעילות שננקטה במעבר מיישוב למדינה?
2. כיצד השפיעו הצעדים הממלכתיים שננקטו על דמותה של מדינת ישראל? נמקו.

נושא 2 : במגילת העצמאות נקבע: "מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות" – כיצד התמודדה המדינה ביישום הצהרה זו בעת קליטת העלייה הגדולה?

איסוף מידע:

תרשים "מספר העולים בשנים הראשונות 1948-1953" ושאלת שאלות על המידע העולה מן התרשים, והעלאת השערות אילו קשיים עלולים לעלות בקליטת עלייה כה גדולה.

דיון:

- כיצד התמודדה המדינה עם קליטת העלייה הגדולה?
קליטה בשיכון ובדיוור – ראו מידע על מחנות העולים, על המעברות, על כפרי עבודה ועל ערי הפיתוח. לנושאים אלה נלוות תמונות רבות, שכן בנושא זה התיעוד המצולם של ההיסטוריה מוסיף מידע רב על העלייה הגדולה.
- על הקליטה בתעסוקה ובכלכלה – ראו מידע על עבודות הדחק, על הישענות עיירות הפיתוח על מפעלי תעשייה בקרבתן. על הצנע – כמרכיב בקליטה הכלכלית של העולים.

לסיכום : מדיניות הממשלה בשאלת העלייה נקראה "מדיניות כור ההיתוך". אילו קשיים העלתה מדיניות זו?

- יש להבהיר את משמעות המושג "כור היתוך" ואת המשתמע מן הניסיון ליצור בכור ההיתוך "ישראלי חדש" ותרבות אחידה.
- כדאי להעלות שאלות כמו: האם קיבוץ גלויות מחייב מונוליתיות תרבותיות? מה ערכו של פלורליזם תרבותי? מה מחיר מניעתו? בנושא זה יש לציין גם את הבעיה העדתית.
- בעת הדיון כדאי לשלב קטעים מדבריהם של העוסקים במלאכת הקליטה לדוגמה:

"מדינת ישראל לא הייתה מוכנה בשום תחום לקליטת העלייה הגדולה, ואלה שעסקו במלאכה [...] ועמם עוזריהם ואני ביניהם – כולנו גיששנו כעיוורים באפלה. לא ידענו כמעט דבר בתחומים ממש חיוניים לגבי קליטה כל כך מסיווית, במספרים כל כך גדולים, לא היו לנו הכלים לכך, ואף לא היה לנו הזמן הדרוש.

לא ידענו מה הן נורמות החיים, המנהגים, השפות, סדרי המשפחה או יחסי המשפחה בארצות שמהן בא חלק גדול מהעולים, בעיקר העולים מעדות המזרח. לא היינו מצוידים בידע אנתרופולוגי, סוציולוגי, סוציו פסיכולוגי וכיוצא באלה.

[...] נעשו שגיאות חמורות שנבעו מבורות [...] אינני מכחיש, שהייתה זו שגיאה; אבל אני מוחה נגד מי שטוען היום, שעשינו זאת בזדון."

(אריה לובה אליאב, "40 שנה לתחילתה של העלייה הגדולה, המפעל הציוני, היהודי והאנושי הגדול ביותר". **סקירה חודשית**, ירחון לקציני צה"ל, הוצאת מטכ"ל קצין חינוך ראשי, כרך 14, מס' 8, 30.9.1987, עמ' 18, 23.)

נושא 3: סוגיות הקשורות לשואה: הסכם השילומים, פרשת קסטנר ומשפט אייכמן – היו בין מעצבי דמותה של מדינת ישראל בשנותיה הראשונות. כיצד?

א. פעילות בקבוצות

- חלוקת הכיתה לשלוש קבוצות. כל קבוצה תעסוק באחת מן הפרשות.
- כדאי להפנות את התלמידים לעיתונות מן התקופה. החשיפה לעיתונות תמחיש לתלמידים את הוויכוח בחברה הישראלית בנושאים אלה.
 - אפשר להציע לתלמידים לראיין אנשים הקשורים לאירועים או להזמין לכיתה עדים לאותן פרשות.
 - בשאלת השילומים יש לעסוק בדילמה שהנושא מעלה: האם ניהול מו"מ עם גרמניה וקבלת שילומים משמעו הענקת מחילה לגרמניה? יש להיעזר בתעודה "הוויכוח על השילומים מגרמניה".
 - בשאלת פרשת קסטנר יש להציג את הדילמה של קסטנר: הצלת יהודים תוך כדי מו"מ עם הנאצים. יש להתמקד גם בדברי השופט בנימין הלוי: "מכר נפשו לשטן".
 - אפשר להציג לפני התלמידים את הקטעים מתוך פסק הדין במשפט קסטנר:

מתוך פסק הדין של השופט בנימין הלוי שפורסם ב-22.6.55:

"[...] הפיתוי היה גדול. ניתנה לקסטנר האפשרות הממשית להציל לעת עתה 600 נפש מהשואה הקרובה לבוא, עם סיכוי מסוים להגדיל את מספרם במידת מה על ידי תשלום או מו"מ נוסף. ולא 600 נפש סתם, אלא אותן הנפשות החשובות והראויות בעיניו ביותר להצלה, מאיזו סיבה שהיא: אם ירצה – קרוביו, ואם ירצה – ידידיו, אם ירצה – חברי תנועתו, ואם ירצה – חשבי היהודים בהונגריה [...] כאן ניתנה לו ההזדמנות להציל את אשתו ואימו מבודפשט, את אחיו וחותרו מקלוז' ואת כל יתר קרוביו וידידיו [...] הצלת חשבי הציבור הודות לפעולות הוועדה נראתה לו כהצלחה ציונית ואישית [...] קסטנר היה פסימי מאוד ביחס לסיכויי היהודים להימלט בכוחות עצמם ממכונת ההשמדה הנאצית, שכבר 'חיסלה' כמעט את כל יהודי אירופה, ואת התקווה העיקרית להצלה ראה בהסכם עם הנאצים. אין פלא שבכל הסיבות האלה הוא קיבל בלי היסוס את מתנתו של (קצין אס.אס הרמן) קרומיי.

אבל [...] בקבלו את המתנה הזאת מכר קסטנר את נפשו לשטן [...]

[...] לצורך הצלת רוב הקהל אסור להסגיר מיעוט חף מפשע ואפילו 'נפש אחת מישראל' ליד הרוצחים. על אחת כמה וכמה אסור היפוכו של המעשה, להסגיר לרוצחים את הרוב החף מפשע לצורך הצלת יחידים. העובר על כלל זה מתחייב בנפשו [...]

(תום שגב, **המיליון השביעי**, מקסוול-מקמילן-כתר הוצאה לאור, ירושלים והוצאת ספרים דומים, ירושלים, 1991, עמ' 266-267.)

מתוך פסק דין בערעור המדינה על זיכוי החלקי של מלכיאל גרינו ואלד שפורסם

בינואר 1958:

[...] [קסטנר] המשיך עד הסוף, בקו של ניהול משא ומתן כלכלי עם הגרמנים, במטרה יחידה למלט את המספר הגדול של יהודים שניתן היה, נוכח תנאי הזמן והמקום, למלטם; [...]

[...] איש לא יבוא בטרוניה עם קסטנר על אשר כלל במשלוח ברגן-בלזן את אשתו ואימו. [...]

[עקרון ההרכבה של רשימת המועמדים למשלוח האמור היה, בין השאר, שייכללו בו אותם היהודים שרכשו זכויות בחיים היהודיים, כגון, ציונים ועובדו מוסדות ציבוריים יהודיים. בהמשך מופיע פירוט של זכויותיהם ה"ציוניות" של בני משפחתו של קסטנר]. אם עקרון ההרכבה הנ"ל יש לראותו כעקרון רציונלי – והרי ראינו לעיל שבסופו של דבר הצטרפו למשלוח ברגן-בלזן, בצאתו מבודפשט "כמעט כל המנהיגים הציוניים" [...]

אזי העובדה, כי האנשים, בעלי הזכויות הציוניות האמורות, השתייכו למשפחת קסטנר, בוודאי שלא הייתה חייבת לשמש מניעה בידיו בעד הכללתם במשלוח קלוז'. דין זה חל גם על ידידיו ו"חבריו לתנועה" שנכללו ברשימת מיוחסי העיר הזאת [...].

למעלה ממאה איש מבני משפחתו של קסטנר בהונגריה לא נכללו במשלוח ברגן-בלזן וגורשו לאושביץ [...].

לפיכך ניתן לסכם ולומר, כי בתקופה הנדונה סמכו המנהיגים היהודים בבודפשט את ידיהם על שיטת ההצלה זו של ניהול משא ומתן כלכלי עם הנאצים של ד"ר קסטנר [...].

(מתוך: פסקי-דין של בית המשפט העליון לישראל, כרך יב, תשי"ח/תשי"ט 1958, 61, עמ' 2009, 2101, 2102, 2165.)

▪ בשאלת משפט אייכמן יש לדון בשאלות האלה: מה המשמעות של עריכת משפט לפושע נאצי דווקא בירושלים? האם פסק דין מוות לאייכמן גורע מאשמת הפשע ומהווה כפרה על מעשי גרמניה הנאצית?

ב. דיון: כיצד השפיעה השואה על עיצוב הזהות הישראלית? היעזרו גם בפרק י"ד.

▪ דיון בשאלה: האם השואה עיצבה את פניה של המדינה רק בשנותיה הראשונות או מעצבת את פניה גם בימינו?

▪ במסגרת העיסוק בשאלה זו יש מקום לבחון את עיצוב הזיכרון באמצעות טקסי יום השואה, ביקור במוזיאון יד ושם, מסעות לפולין וכי, ולערוך דיון על משמעות המרכיבים האלה בעיני התלמידים.

פרק יג - העלייה וקליטתה בשנות ה-60-90

הסעיף: עלייה וקליטתה בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20

מלחמת ששת הימים מעודדת את העלייה מארצות המערב

שאלה מנחה: מה היו הגורמים לחידוש העלייה בשנות ה-60 וה-70 של המאה ה-20 ומה היו התמורות במדיניות הקליטה?

נושאים לדיון:

1. מלחמת ששת הימים

ניתן לדון עם התלמידים בשאלה: מאילו בחינות הייתה מלחמת ששת הימים נקודת מפנה בעלייה ובקליטה?

- בעלייה:
 - חידוש העלייה מארצות המערב
 - ההרכב הדמוגרפי של העולים
- בקליטה:
 - הקמת המשרד לקליטת עליה
 - הקמת מרכזי קליטה
 - התעוררות היהודים בברה"מ

2. מדיניות הקליטה הישירה

כדאי לדון עם התלמידים על יתרונות מדיניות הקליטה הישירה מבחינת העולים, וכן להשוות עם מדיניות הקליטה בשנות ה-50 מבחינת היחס שמבטאת מדיניות הקליטה כלפי העולים.

שאלה נוספת לדיון: האם צריכה להיות מדיניות קליטה אחידה? האם מדיניות קליטה שמתאימה לעולים מארצות המערב מתאימה לעולים גם מתפוצות אחרות?

הצעה לפעילות:

התלמידים יראיינו עולים (שכנים/משפחה) שעלו בשנים אלה על מניעי עלייתם, הקשיים שעמדו בפניהם, דעתם על מדיניות הקליטה ועל היחס של החברה הישראלית אליהם. בכיתה ניתן יהיה לנתח את הקווים המשותפים והמבדילים: לפי ארץ המוצא, לפי גיל העולה.

העלייה מברה"מ בשנות ה-70

שאלה מנחה: מה היו הקשיים הייחודים לעלייה מברה"מ?

נושאים לדיון:

המדיניות הסובייטית ביחס ליציאת היהודים

כדאי לדון עם התלמידים על המורכבות של המדינות הסובייטיות. מצד אחד השלטונות מתירים יציאה מברה"מ אבל רודפים פעילים ציוניים, הם מנתקים את היחסים עם מדינת ישראל אבל מאפשרים יציאה.

חשוב שהתלמידים יבינו כי המדיניות הסובייטית מושפעת מאינטרסים רבים: היחסים עם המערב, אופייה הרב לאומי של ברה"מ לשעבר וכן האידאולוגיה הסובייטית, שלפיה אם אדם מבקש לעזוב חברה שנחשבת בעיניהם לאידיאלית, סימן שאיננו מתאים לחיות בה.

הצעה לפעילות:

תופעת הנשירה

לא כל היהודים שקבלו אשרת יציאה מברה"מ הגיעו לישראל. בשנות ה-70 הגרו כ-100 אלף לארה"ב. ובשנות ה-90 היגרו לגרמניה כ-200,000 יהודים יוצאי חבר העמים. התופעה עוררה חילוקי דעות בין הגורמים השונים שעסקו בעלייה מברה"מ.

חלוקת הכיתה לקבוצות:

כל קבוצה תייצג את העמדות השונות כלפי התופעה:

- העולה שמבקש לבחור את ארץ היעד.
- הארגונים היהודיים בתפוצות.
- הפעילים הציוניים בברה"מ.
- ממשלת ישראל.

להכנת העמדות ניתן להיעזר בחומרים הבאים :

הישיבה השמינית של הכנסת העשירית, 10 באוגוסט 1981, על אסירי ציון. דברי יו"ר הכנסת מ' סבידור בסוף המסמך :

<http://www.knesset.gov.il/Tql/Knesset/Knesset10/html/19810810@19810810001@001.html>

קהילת היהודים ממדינות חבר העמים, שנשרה לגרמניה, פרוטוקול מס' 40 מישיבת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות שהתקיימה ביום ד', א' באב התשס"ג, 30.7.2003 :

<http://www.knesset.gov.il/protocols/data/html/alia/2003-07-30.html>

הסעיף : העלייה מאתיופיה וקליטתה בשנות ה-80 וה-90

שאלה מנחה : מהם הקווים המייחדים את יהודי אתיופיה בהשוואה לקהילות יהודיות אחרות ומה הייחודיות בעלייתם ובקליטתם?

איסוף מידע :

מה היו הגורמים לכך שיהודי אתיופיה לא עלו במסגרת קיבוץ הגלויות לאחר הקמת המדינה?

מה גרם להחלטה על העלאת יהודי אתיופיה בשנות ה-70?

מה היו הקשיים הספציפיים בהעלאת היהודים מאתיופיה ב"מבצע משה"?

מה היו הקשיים הספציפיים בקליטתם של יהודי אתיופיה?

כיצד התמודדה מדינת ישראל עם קליטת העלים מאתיופיה?

נושאים לדיון:

המסע מאתיופיה לארץ ישראל

ניתן לדון עם התלמידים בשאלה: מדוע הפך המסע לארץ ישראל ליסוד מכונן בזהות האתיופית? התלמידים יתייחסו לסכנות, לסבל הכרוך במסע, לאבדות בנפש ולסמליות. היעזרו בחומרים הבאים:

1. גדי בן עזר, המסע - סיפורי המסע של יהודי אתיופיה לישראל 1977-1985, הוצאת מודן, 2007.
2. שמואל ילמה, הדרך לירושלים, ראשית העלייה מאתיופיה וקליטתה (1980), הוצאת ספרים רשפים, 1995.
3. כתבה מאת אלמוג בהר: "הגענו, אבל לא הגענו":

<http://www.iaej.co.il/newsite/content.asp?pageid=681>

4. גדי בן עזר, המיתוס הפרטי של יהודי אתיופיה, כתב העת פנים - הקרן לקידום מקצועי < גיליונות 2003 < גליון 26 - סתיו 2003:

<http://www.itu.org.il/Index.asp?ArticleID=1899&CategoryID=555&Page=1>

5. מאתיופיה דרך סודן להר הרצל, סיפר - אורי רדה, שלומי חסקי, הוצאת אות למופת, 2005

הצעה לפעילות:

התלמידים יקראו סיפורים של עולים מאתיופיה. התלמידים ינתחו את מניעי העלייה, הקשיים שעמדו בפניהם דעתם על מדיניות הקליטה ועל היחס של החברה הישראלית אליהם. בכיתה ניתן יהיה לדון בבעיות הייחודיות של העלייה מאתיופיה.

הסעיף: העלייה מחבר המדינות וקליטתה בשנות ה-90

איסוף מידע:

מה היו הגורמים הדוחפים לעליה מברית המועצות בשנות ה-90?
מה היו המניעים של העולים מברה"מ להגיע לישראל?
מה היו הקשיים הייחודיים של העלייה מברה"מ בשנות ה-90?
כיצד התמודדה מדינת ישראל עם קליטתם של העולים מברה"מ בשנות ה-90?
מה היה יחסה של החברה הישראלית לעולים מברה"מ בשנות ה-90 ומה היה יחסם של העולים לחברה הישראלית?

נושאים לדיון:

כור היתוך או רב תרבותיות

ניתן לקיים דיון בשאלה: האם על העולים לשמר את מורשתם התרבותית, או להיטמע בחברה הישראלית?

היעזרו בחומרים הבאים:

1. בכייה לדורות?

<http://www.iaej.co.il/newsite/content.asp?pageid=655>

2. יוסי גמזו, האם אֶנְחֵנו גִּזְעָנִים?

<http://www.iaej.co.il/newsite/content.asp?pageid=641>

3. נינה זסל, כבר מזמן לא "רוסים", כתב העת פנים- הקרן לקידום מקצועי < גיליונות 2003 > גליון 26 - סתיו 2003:

<http://www.itu.org.il/Index.asp?ArticleID=1852&CategoryID=555&Page=1>

4. ד"ר אנה איסקובה, לא גיטו, לא מאפיה:

<http://www.itu.org.il/Index.asp?ArticleID=1699&CategoryID=547&Page=1>

5. נטשה מוזגוביה, היפה, המאפיונר והתרבותניק:

<http://www.itu.org.il/Index.asp?ArticleID=1259&CategoryID=506&Page=1>

6. העלייה מרוסיה בכלל ומתבגרים בפרט:

<http://demo.ort.org.il/clickit2/files/forums/217340528/336809390.doc>

7. צבי אלפר, ההלם והמשבר התרבותי של העולים מברית המועצות והתהליכים בהסתגלותם:

<http://www.herzog.ac.il/vtc/0045880.html>

פרק יד - חברה ותרבות במדינת ישראל – מאפיינים ותמורות

הסעיף: אתגרים בחברה – אידאולוגיה ופוליטיקה

הבהרת מושגים:

בחלק זה של הפרק יש מספר מושגים הדורשים הבהרה:

מהי מדיניות כור היתוך? מהי אינטגרציה חברתית? מהי מחאה חברתית? מה כוחם של גופים חוץ פרלמנטאריים?

בירור המושגים יהווה רקע לנושאים החברתיים והפוליטיים המופיעים בפרק.

מומלץ להציג מאבקים חברתיים ופוליטיים המוצגים בפרק באמצעות ניתוח תעודות:

1. כרוז מהפגנת הפנתרים השחורים, 23 באוגוסט 1971

אל מי פונה הכרוז?

אילו מהטענות המופיעות בכרוז הן עובדות?

אילו מהטענות המופיעות בכרוז הן דעות?

כנגד מי מופנות הטענות?

מה דורשים מחברי הכרוז?

2. השפעת הפגנות הפנתרים השחורים, ויקטור שם טוב

מה הייתה עמדת המנהיגות לפני המחאה של הפנתרים השחורים ומה הייתה עמדתה אחרי המחאה?

מה הייתה לדעת שם טוב המשמעות העיקרית של ההפגנות?

האם תוכלו להציג מאבקים חברתיים בימינו? מה מאפיין את דרכי המאבק?

3. כרוז היסוד של התנועה לארץ ישראל השלמה, 22 בספטמבר 1967

מה המשמעות שניתנת בכרוז לניצחון במלחמת ששת הימים?

מהי תביעתם של מחברי הכרוז מממשלת ישראל? כיצד הם מנמקים תביעה זו? התייחסו לנימוקים השונים.

4. מתל חי עד אלון מורה, מודעה, 2 באוגוסט 1974

כיצד מנמקים מחברי המודעה את פנייתם לציבור לפעול נגד הממשלה?

מה ביקשו לומר במשפט: "חוט שני עובר מתל חי עד אלון מורה"?

5. מכתב הקצינים

מי הם כותבי המכתב?

מה הניע אותם לכתוב את המכתב?

מהי תביעתם מהממשלה וכיצד הם מנמקים אתה?

נושאים לדיון:

1. מדיניות כור ההיתוך

מה היו מניעיה של מדיניות כור ההיתוך? באילו דרכים יושמה? מה הייתה הביקורת שעוררה מדיניות כור ההיתוך?

2. מדיניות האינטגרציה בחינוך

מה היו מניעיה של מדיניות האינטגרציה? באילו דרכים יושמה? מה הייתה הביקורת שעוררה מדיניות האינטגרציה?

3. הפנתרים השחורים

מה היה הרקע להקמת התנועה? מה היו יעדיה? מה מאפיין את הפעילים בתנועה? מה הייתה התגובה למחאתם? באיזו מידה הצליחה התנועה בהשגת יעדיה?

4. כפר קאסם

מדוע סבר השופט כי צריך היה במקרה של כפר קאסם לסרב לפקודה?

5. עסק הביש

מה מלמדת הפרשה על מעמדו של בן גוריון? מה הייתה השפעת הפרשה על מעמדה של מערכת הביטחון ועל כוחה של התקשורת?

6. השסע הפוליטי

מה היו חילוקי הדעות שעוררה מלחמת ששת הימים בחברה הישראלית? מהן עמדותיו של גוש אמונים ומהן עמדותיו של שלום עכשיו?

7. מלחמת לבנון הראשונה

מדוע נחשבה המלחמה על ידי מתנגדיה כמלחמת ברירה? מה היו מסקנותיה של ועדת כהן?

הסעיף: עיצוב הזיכרון הלאומי

איסוף מידע:

מה היה חלקם של ניצולי השואה בעיצוב זיכרון השואה בחברה הישראלית?

מדוע נקבע יום הזיכרון לשואה בכ"ז ניסן?

מאיזו בחינה היה משפט אייכמן נקודת מפנה בתודעת השואה?

אילו שינויים התרחשו ביחסה של החברה הישראלית לשואה בשנות ה-70?

מה השינוי שהתרחש במעמדו של יד ושם ובדרך שבה הוא מנציח את השואה?

מה היו פעולותיו של שמעון ויזנטל?

באילו דרכים מונצחים הנופלים במערכות ישראל?

מהו השינוי שחל ביחס להנצחתם של לוחמי המחתרות?

נושאים לדיון:

1. השינוי שחולל משפט אייכמן בתודעת השואה

מדוע שינה משפט אייכמן את היחס לניצולים? מה התפקיד שנטלה לעצמה מדינת ישראל באמצעות המשפט?

2. הנוכחות של השואה בחברה הישראלית

הביאו דוגמאות לנוכחות של השואה בחברה הישראלית בתחומים השונים.
מה משמעות השואה עבורכם?

3. המושגים עמידה וגבורה

מה משמעות השימוש במושג העמידה היהודית לעומת המושג גבורה?
מדוע בשנות ה-50 העמידה החברה בישראל במרכז את ערך הגבורה, ואילו מאמצע שנות ה-70 החלה להציג את ערך העמידה?

4. הנצחת הנופלים במלחמות ישראל

באילו אמצעים הפכו השכול והאבל של הנופלים לנחלת החברה הישראלית כולה? מה משמעות השינוי שחל בכיתוב על מצבות הנופלים?

הסעיף: שינויים בתרבות הישראלית

איסוף מידע:

מהי התמורה שחלה בתחום המוסיקה? התייחסו להבדלים בתוכן, במסגרות ובסגנונות המוסיקליים.

אילו תמורות חברתיות באו לידי ביטוי בתחום התיאטרון?

מהי התמורה שחלה בתחום הקולנוע מבחינת סוגי הסרטים? הייצוג החברתי?

מהי התמורה שחלה בתחום האדריכלות?

ציינו את התמורות שחלו בתחום העיתונות, שידורי הרדיו והטלוויזיה.

הצעה לפעילות:

ניתן להביא בפני התלמידים דוגמאות של שירים שונים ולבקש מהן לנסות למיינס לפי תקופות.

ניתן להביא דוגמאות מקטעי סרטים ולנתח את דמות העולה החדש/המזרחי/הדתי כפי שהוא מופיע בסרט.

ניתן להביא תמונות של בנייני ציבור כמו בנייני העירייה בתל אביב בעכו ובחולון, אוניברסיטת בן גוריון, תיאטרון ירושלים, ולהשוות בינם לבין בנייה משנות ה-90.

לסיכום הפרק:

ניתן לערוך טבלה המסכמת את התמורות שחלו בחברה הישראלית בתחומים השונים:

התמורה	התחום
	חברה
	חינוך
	פוליטיקה
	ביטחון
	שואה
	דפוסי הנצחה
	מוסיקה
	תיאטרון
	קולנוע
	אדריכלות
	עיתונות
	רדיו
	טלוויזיה

לסיכום הנושא ניתן לבחון מאפיינים משותפים של שינויים בחברה הישראלית בתחומים שונים ולהסביר את מקורם.

פרק טו - ישראל והתפוצות

שאלה מנחה לפרק: מה מאפיין את היחסים בין מדינת ישראל והחברה הישראלית לבין העם היהודי בתפוצות?

מקומה של ישראל בחיי היהודים בתפוצות

נושאים לדיון:

1. גולה או תפוצה?

ניתן לקיים בכיתה דיון בשאלה: מה מקורה של העמדה שהתייחסה לחיים מחוץ למדינת ישראל באופן שלילי ומה גרם לשינוי היחס?

2. יהודי התפוצות- אחים לצרה?

ניתן לדון עם התלמידים ביחס שלהם עם היהודים בתפוצות. האם יש להם משפחה? חברים? האם הם חשים הזדהות עם יהודים שחיים מחוץ למדינת ישראל? מה עמדתם על היוזמות להידוק הקשרים בין ישראל לתפוצות? היעזרו גם בחומרים הבאים:

"גשר של זהב" – מיזם כלל עולמי לקשרי ישראל-תפוצות, פרוטוקול מס' 134 מישיבת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות, 5 בנובמבר 2007:

<http://www.knesset.gov.il/protocols/data/rtf/alia/2007-11-05.rtf>

3. היורדים- נפולת של נמושות?

מה עמדתם של התלמידים ביחס לישראלים היורדים? האם לדעתם יש לאפשר לישראלים יורדים להצביע בבחירות לכנסת? היעזרו גם בחומרים הבאים:

הצעה לסדר היום בנושא: התבוללות יהודים במערב של חה"כ יצחק זיו, פרוטוקול מס' 159 מישיבת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות, 2 בינואר 2008:

<http://www.knesset.gov.il/protocols/data/rtf/alia/2008-01-02.rtf>

הצעה לפעילות:

1. לכתוב ראיון עיתונאי עם יהודי אמריקני המצדיק את העובדה שהוא חי בארה"ב.
2. לכתוב דיאלוג בין נער ישראלי לנער אמריקני.
3. לכתוב חיבור: ביקרתי בישראל במסגרת פרויקט "תגלית".
4. להציע פרויקט משותף לישראלים וליהודים מהתפוצות.

איסוף מידע:

אילו תהליכים עוברים על יהודי התפוצות?

כיצד משפיעים תהליכי ההתבוללות על היחסים בין יהודי התפוצות למדינת ישראל?

היעזרו גם בחומרים הבאים:

התבוללות בישראל ובתפוצות, הכנסת, מרכז המחקר והמידע:

<http://www.knesset.gov.il/MMM/data/pdf/m02015.pdf>

אנטישמיות בארה"ב - דיווח של מר אברהם פוקסמן, פרוטוקול מס' 173 מישיבת ועדת העלייה, הקליטה והתפוצות, 19 בפברואר 2008:

<http://www.knesset.gov.il/protocols/data/rf/alia/2008-02-19.rtf>

ישראל והארגונים היהודיים

איסוף מידע:

מהם יעדי התרומות של הכספים הנאספים בארגונים השונים?

מה משמעות השייכות לארגונים היהודיים עבור יהודי התפוצות?

הצעה לפעילות:

התלמידים יבדקו בסביבתם הקרובה האם יש מבנה או מוסד שהוקם בסיוע של יהודים מהתפוצות.